

Međunarodna konferencija *Collecting the Heritage:
South-East European Women Philosophers*
Zagreb, 2. – 3. prosinca 2022.
Izvještaj

U sklopu projekta *Hrvatske filozofkinje u europskom kontekstu* na Institutu za filozofiju održana je 2. i 3. prosinca 2022. godine međunarodna konferencija *Collecting the Heritage: South-East European Women Philosophers (Prikupljanje baštine: filozofkinje u jugoistočnoj Europi)*. Konferencija je održana u hibridnom obliku: uživo na Institutu za filozofiju u Zagrebu i *on line* putem Microsoft Teamsa. Članovi Organizacijski odbora bili su: Luka Boršić, Ankica Čakardić, Ana Maskalan i Ivana Skuhala Karasman.

Cilj konferencije bio je pridonijeti rasvjetljavanju djelovanja filozofkinja koje su živjele i djelovale u jugoistočnoj Europi. Zbog jezičnih barijera, odnosno zapadnjačke nezainteresiranosti za upoznavanje s tekstovima na ‘drugim’ jezicima, djela mnogih filozofkinja iz regije još uvijek nisu poznata ostatku svijeta.

Prvog dana konferencije plenarno izlaganje održala je Zsófia Lóránd (Mađarska/Velika Britanija) koje je bilo naslovljeno »‘New’ Feminism and Socialism in Yugoslavia in the 1970s-1980s« (»‘Novi’ feminizam i socijalizam u Jugoslaviji 1970-ih i 1980-ih«). U Jugoslaviji su sedamdesete godine 20. stoljeća označile rođenje novog feminističkog diskursa, čije su nositeljice bile žene iz Beograda, Zagreba i Ljubljane. Filozofkinje su bile u dijalogu s bogatim korpusom političke misli od Hegela preko Frankfurtske škole do teorija *écriture féminine*. Izlaganje je bilo usmjereno na tri filozofkinje, Blaženku Despot (1930 – 2001), Radu Iveković i Nadu Ler Sofronić (1941 – 2020). Lóránd je analizirala načine na koje su ove tri filozofkinje tematizirale žensko pitanje i socijalizam, zatim tumačile i zamišljale varijante feminizma, gdje i kako su locirale korijene i različite oblike ugnjetavanja žena te kako su ih povezivale s nasiljem nad ženama.

Usljedilo je izlaganje Nađe Bobičić (Srbija) naslovljeno »Broken Red Thread: Rewriting History, Reimagining Futures of (post-)Yugoslav Socialist Feminism« (»Prekinuta crvena nit: ponovno pisanje povijesti, ponovno osmišljavanje budućnosti (post)jugoslavenskog socijalističkog feminizma«). U svom izlaganju Bobičić je pratila odnos feminizma i marksizma u Jugoslaviji od prve polovice 20. stoljeća, preko tzv. drugog vala ljevičarskih feminističkih struja, do modernih tendencija s ciljem rekonstrukcije dijelova »prekinute crvene niti« jugoslavenske socijalističke feminističke povijesti. Ocrтана su dva izvorna

jugoslavenska ljevičarska pristupa feminizmu. Prvi je kronološki socijalistički samoupravni pristup ženskom pitanju, proizašao iz tradicije klasičnog marksizma koji je povezan s jugoslavenskom samoupravnom teorijom. Ovaj pristup može se pronaći u djelima i politici slovenske komunistkinje Vide Tomšič (1913 – 1998). Drugi pristup je jugoslavenski socijalistički feminizam iz sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća koji je kritički reinterpretirao klasični marksistički kanon i koji je tematizirao pitanja koja je donio feminizam drugog vala. Ovaj pristup može se pronaći u radovima feminističkih teoretičarki Nade Ler Sofronić (1941 – 2020) i Blaženke Despot (1930 – 2001). Izlaganje se je bavilo i pitanjima kao što su mogućnosti stvaranja saveza između feminizma i marksizma te drugih progresivnih pokreta.

Naslov izlaganja Katerine Kolozove (Sjeverna Makedonija) bio je »Automata of Capital and Patriarchy: A Materialist Perspective« (»Automata kapitala i patrijarhata: materijalistička perspektiva«). Unazad nekoliko godina, uglavnom zahvaljujući Institutu za društvene i humanističke znanosti u Skoplju, Sjeverna Makedonija postala je poznata po svojoj filozofskoj sceni u čijem se središtu nalazi feminizam, materijalizam, novi realizam, marksizam i nefilozofija François Laruellea. U središtu izlaganja bilo je tumačenje patrijarhata kod filozofkinje i feministkinje Luce Irigaray.

Senka Anastasova (Sjeverna Makedonija) svoje izlaganje nasloвила je »Feminist Historical Materialism and Philosophy of the Women's Revolutionary Thought« (»Feministički historijski materijalizam i filozofija ženske revolucionarne misli«). Anastasova je u izlaganju tematizirala razvijanje arhiva intelektualne povijesti ženske emancipatorske i revolucionarne misli od dvadesetih godina prošloga stoljeća do danas. Riječ je o filozofskom čitanju povijesnog balkanskog konteksta koji je vezan uz žensko shvaćanje socijalističke politike, marksizma, klasne borbe, strukturalnih i društveno-političkih i ekonomskih pitanja te žensko čitanje procesa nacionalizacije/denacionalizacije i ekonomske eksploatacije. Anastasova se je u izlaganju dotakla i revolucionarnog rada makedonske borkinje za ženska prava i socijalistkinje Rose Plaveve (1873 – 1970).

Izlaganje naslovljeno »Which is Better: To Live in an Explicit (Peripheral European) or an Implicit (More 'European') Patriarchy?« (»Što je bolje: živjeti u eksplicitnom (periferno europskom) ili u implicitnom (više 'europskom' patrijarhatu?«) održala je Marina Christodoulou (Cipar/Južnoafrička Republika). U svom izlaganju Christodoulou je pokušala odgovoriti na pitanje u kojem je 'patrijarhatu' 'bolje' živjeti, eksplicitnom jugoistočnom (perifernom) ili implicitnom srednjokontinentalnom (europskom). Pritom je također pokušala odgovoriti na pitanje zašto u 'perifernom' patrijarhatu ima manje filozofkinja, a posebno zašto ih na Cipru uopće nema, osim možda nekoliko akademskih filozofkinja koje se javljaju u posljednje vrijeme.

Evangelia Aikaterini Glantzi (Grčka) održala je izlaganje »Helle Lambri-dis on War and the Moral Principle of Survival« (»Helle Lambardis o ratu i moralnom principu preživljavanja«). Filozofska ostavština grčke filozofkinje Helle Lambridis (1896 – 1970) sastoji od velikog broja filozofskih djela koja pokrivaju gotovo sva temeljna polja filozofije. U knjizi *Fantasia Philosophica* detaljno je razrađena njezina moralna teorija, koja u središte postavlja moralni princip opstanka, a inspirirana je njezinim iskustvom iz Drugog svjetskog rata i njezinim strahom od daljnje uporabe nuklearnog oružja. Lambridis je smatrala kako ljudi ne bi trebali samo preživjeti, već bi trebali preživjeti kao 'ljudska bića' razvijajući svoje sposobnosti i slijedeći ciljeve koji odgovaraju ljudskoj vrsti. Nadalje Glantzi je govorila o moralnom principu opstanka i idejama o ratu u odnosu na teoriju pravednog rata.

Naslov izlaganje Luke Boršića i Ivane Skuhala Karasman (Hrvatska) bio je »Marija Brida and Heda Festini: Two Philosophy Professors at the University of Zadar« (»Marija Brida i Heda Festini: dvije profesorice filozofije sa Sveučilišta u Zadru«). Marija Brida (1912 – 1993) osnovala je Odsjek za filozofiju Sveučilišta u Zadru, a posebice je važan njezin doprinos istraživanju hrvatske filozofske baštine. Objavila je tekstove o Benediktu Benkoviću, Federiku Grisogonu, Jurju Dubrovčaninu, Albertu Bazali, Janku Poliću Kamovu, Pavlu Vuk-Pavloviću, Vladimiru Filipoviću te o hrvatskom filozofskom nazivlju. Brijuna mlađa kolegica sa Sveučilišta u Zadru Heda Festini (1928 – 2018) također je veliki dio svojih tekstova posvetila povijesti hrvatske filozofije. Objavila je tekstove o renesansnom filozofu Frani Petriću, zatim o Ruđeru Boškoviću, kao i o malo poznatim devetnaestostoljetnim hrvatskim filozofima kao što su Pietro Botturin, Antun Petrić, Juraj Politeo, Albin Nađ i Jure Pulić. Nadalje Festini je bila *pionirka* analitičke filozofije u Hrvatskoj i bila je zaslužna za osnutak »zadarske analitičke škole«.

Posljednje izlaganje prvog dana »Taking Back the Time: Research on Unpaid Housework in Pandemic Context« (»Vraćanje vremena: istraživanje neplaćenih kućanskih poslova u kontekstu pandemije«) održala je Lara Končar (Srbija). U izlaganju je iznijela rezultate istraživačkog projekta *Taking Back the Time: A Research-based Campaign for Equitable Housework Habits Among Millennials & Zoomers*, koji zajednički provode Centar za ženske studije iz Beograda i Udruga za kulturu i umjetnost CRVENA iz Sarajeva. Poseban fokus izlaganja bio je na strukturnim uvjetima i učincima koji su oblikovali kućanske poslove i skrb u kontekstu pandemije u suvremenoj Srbiji.

Drugi dan konferencije započeo je s plenarnim izlaganjem Eve Bahovec (Slovenija) koje je bilo naslovljeno »Feminism and Philosophy: Neither Badiou Nor Žižek« (»Feminizam i filozofija: niti Badiou niti Žižek«). U vrijeme Francuske revolucije borba za ljudska prava postala je i borba za prava žena.

Dvadeseto stoljeće donijelo je neke velike promjene. U vrijeme socijalizma, žene u istočnoj Europi bile su u boljem položaju u odnosu na 'Zapad', s obzirom na njihova prava i organizaciju svakodnevnog života. U izlaganju se je postavilo pitanje kako valorizirati vrijeme nakon pada Berlinskog zida. Negdje između balkanskih utopija i nordijskih feminističkih heterotopija, čini se kako se otvara prostor za novu geofilozofiju, kakvu su prvi zamislili Gilles Deleuze i Félix Guattari, uzimajući u obzir nasljeđe socijalističkog vremena.

Sladana Kravarić Mandić (Crna Gora) nasloвила je svoje izlaganje »A Country Without Female Philosophers« (»Zemlja bez filozofkinja«). Cilj izlaganja bio je ukazati na položaj filozofkinja u Crnoj Gori, imajući u vidu činjenicu kako je društvo u toj zemlji pod snažnim patrijarhalnim utjecajem koji ne potiče filozofsko djelovanje žena. U izlaganju se je istaklo kako je samo jedna žena doktorirala filozofiju na državnom fakultetu u Crnoj Gori, a niti jedna žena ne radi kao predavačica na filozofskoj grupi predmeta Odsjeka za filozofiju. S obzirom na to da je filozofska zajednica u Crnoj Gori pod snažnim klerikalnim utjecajem, a time i rodno neosjetljiva i isključiva, Kravarić Mandić postavila je pitanje o mogućnosti proboja kroz lijevu feminističku filozofsku praksu i prevrednovanje aktualnih akademskih kanona koji stavljaju točku na kraj svakom emancipatorskom potencijalu.

Izlaganje Šerherzade Džafić (Bosna i Hercegovina) bilo je naslovljeno »Bosnian Women in Philosophy« (»Bosanske žene u filozofiji«). U izlaganju se je preispitivalo postojanje, uloga i značaj filozofkinja u bosanskohercegovačkom društvu za koje je bavljenje filozofijom bilo periferni djelokrug. Primjer za to bila je bosanskohercegovačka filozofkinja Fatima Lačević. U predavanju Džafić je zaključila kako je broj žena u filozofiji u Bosni i Hercegovini vrlo mali te da je potrebno raditi na jačanju svijesti o ulozi i važnosti filozofkinja.

Kateryna Karpenko (Ukrajina) održala je izlaganje »The Struggle of Ukrainian Women for the Right to Higher Education: Historical and Philosophical Receptions of Ludmila Smolyar« (»Borba ukrajinskih žena za pravo na visoko obrazovanje: povijesne i filozofske recepcije Ludmile Smolyar«). Ludmila Smolyar (1958 – 2004) bila je ukrajinska povjesničarka i poznata istraživačica ukrajinskog ženskog pokreta. Posebnu pažnju posvetila je istraživanju prvih pokušaja ukrajinskih žena da uđu na sveučilišta. Na Sveučilištu u Kijevu žene su mogle pohađati predavanja uz dopuštenje profesora, a na Sveučilištu u Har-kivu čak su izdana pravila za studentice. Sažimajući okolnosti u kojima su žene morale tražiti svoje pravo na obrazovanje, Smolyar je smatrala kako vladine zabrane nisu bile jedina prepreka na putu do visokog obrazovanja žena, vrlo često im je prepreka u tome bila vlastita obitelj.

Dimka Gočeva (Bugarska) govorila je o »Three Distinguished Contemporary Women Philosophers« (»Tri ugledne suvremene filozofkinje«). Izlaganje je skiciralo akademske i umjetničke profile triju suvremenih bugarskih filozofkinja: Antoanete Nikolove, Kristine Yapove i Lidije Denkove.

Izlaganje Anite Zsurzsán (Mađarska) bilo je naslovljeno »Ilona Duczynska and the Revolutionary Women of the Galilei Circle in Hungary« (»Ilona Duczynska i revolucionarke Galilejevog kruga u Mađarskoj«). Galilejev krug bilo je sekularističko-materijalistička studentska organizacija i najradikalniji intelektualni pokret u Mađarskoj prije Prvog svjetskog rata. Filozof György Lukács i ekonomski antropolog Karl Polányi međunarodno su najpriznatiji članovi ovog kruga. Članovi Galilejevog kruga bili su najviše zainteresirani za društvenu i ekonomsku teoriju, ali su također proučavali ravnopravnost spolova, feminizam i logiku patrijarhata. Krug je bio prvi mađarski intelektualni pokret koji je uključivao *queer* teoretičare koji su se zalagali za pokret za oslobođenje homoseksualaca. Neke od najistaknutijih članica Galilejevog kruga bile su Ilona Duczynska, Jolán Kelen, Laura Polányi, Vilma Glücklich i Elza Weil. Ilona Duczynska (1897 – 1976), supruga Karla Polányija, bila je poljsko-mađarska revolucionarka, spisateljica, prevoditeljica, povjesničarka i najznamenitija figura Galilejevog kruga. U svom izlaganju Zsurzsán se osvrnula na politički rad Duczynske, revolucionarne mislioce Galilejevog kruga i njihov utjecaj na mađarsku intelektualnu povijest i ranu feminističku misao.

Usljedio je izlaganje Une Blagojević (Srbija/Austrija) naslovljeno »Problematising Marxist Humanism: Blaženka Despot's Approaches to Socialism and Technology« (»Problematiziranje marksističkog humanizma: pristupi Blaženke Despot socijalizmu i tehnologiji«). Velik dio povijesti filozofskih i političkih ideja u socijalističkim zemljama odvijao se na terenu marksističkog humanizma. U Jugoslaviji je krug filozofa okupljenih oko časopisa *Praxis* i njihove pridružene Korčulanske ljetne škole, postao u šezdesetim i sedamdesetim godinama prošlog stoljeća jedan od najglasnijih revizionističkih marksističkih skupina u toj socijalističkoj zemlji. Filozofkinja Blaženka Despot (1930 – 2001) bila je dio šireg kruga marksističkih humanista u Jugoslaviji. Dok je objavljivala u *Praxisu* i pohađala Korčulansku ljetnu školu, vlastitim je filozofskim radom problematizirala i širila teorijske okvire marksističkog humanizma. Blagojević je u izlaganju predstavila i filozofske doprinose Blaženke Despot kroz njezino bavljenje muškocentričnim tumačenjima 'marksizma' i 'humanizma', razmišljanja o tehnologiji, emancipaciji i socijalističkom samoupravljanju.

Naslov izlaganja Itrr Güneş (Turska) bio je »In the Eyes of Women Philosophers: Human Rights and Women's Predicament in the Turkish Context«

(»U očima filozofkinja: ljudska prava i položaj žena u turskom kontekstu«). Izlaganje je tematiziralo ljudska prava, ljudsko postojanje i vrijednosti u djelima istaknutih turskih filozofkinja Ioanne Kuçuradi i Betül Çotuksöken. U izlaganju su također bile razmotrene implikacije ovih tema na ženska prava i društveni status.

Posljednje, plenarno, izlaganje na konferenciji održala je renomirana hrvatska filozofkinja i feministkinja Nadežda Čaćinovič (Hrvatska) koja je govorila o temi »Feminists and Others« (»Feministkinje i drugi«). U svom izlaganju Čaćinovič je pokušala dati odgovor na pitanje je li feminizam pokret razdora ili ujedinjenja; ne samo iznutra, nego ima li sklonosti i volje ući u dijalog s drugima.

Izlaganja s konferencije potaknula su bogatu raspravu i otvorila niz pitanja na koja tek treba ponuditi odgovore. S obzirom na još uvijek nedovoljnu istraženost filozofkinja u jugoistočnoj Europi bilo bi poželjno organizirati više ovakvih poticajnih konferencija koje bi bile ujedno prilika da šira hrvatska i svjetska javnost upozna s filozofkinjama s ovog područja.

Ivana Skuhala Karasman